

## POSTANOWIENIE

Dnia 15 września 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

Protokolant Iwona Budzik

w sprawie z powództwa K.B. i S.B.  
przeciwko J. K., M. K. i M. K.  
o zapłatę,  
na posiedzeniu jawnym w Izbie Cywilnej  
w dniu 15 września 2017 r.,  
na skutek zagadnienia prawnego przedstawionego  
przez Sąd Okręgowy w [...] postanowieniem z dnia 25 kwietnia 2017 r.,

"1. Czy wierzyciel wytaczający powództwo na podstawie art. 887 § 1 k.p.c. w zw. z art. 902 k.p.c., - jako substytut procesowy (ustawowy) podstawiony w prawa dłużnika dochodzący w swoim własnym imieniu roszczeń przysługujących egzekwowanemu dłużnikowi, wobec trzeciodłużnika (jego następców prawnych), z którym wiąże go umowa przedwstępna nabycia nieruchomości, na mocy której dłużnik egzekwowany uiścił na rzecz trzeciodłużnika zaliczkę na poczet ceny sprzedaży, - może domagać się co do zasady od trzeciodłużnika (jego następców prawnych) zasądzenia na rzecz dłużnika egzekwowanego zwrotu zaliczki, jako świadczenia nienależnego (art. 410 k.c. w zw. z art. 405 k.c.), w sytuacji, kiedy zgodnie z art. 887 § 1 zd. 2 k.p.c. wierzyciel uzyskał od komornika zaświadczenie, z którego wynikało, że doszło do zajęcia u trzeciodłużnika (art. 895 § 3 k.p.c.) jedynie wierzytelności i praw wynikających z przedwstępnej umowy sprzedaży nieruchomości, tj. roszczenia o zwarcie umowy przyrzeczonej lub roszczenia odszkodowawczego w granicach tzw. ujemnego interesu umownego (art. 390 § 1 lub § 2 k.c.);

2. Czy, w przypadku odpowiedzi pozytywnej na pierwsze pytanie, czy sąd w postępowaniu z powództwa wierzyciela, który wytoczył powództwo na podstawie art. 887 § 1 k.p.c. w zw. z art. 902 k.p.c., - jako substytut procesowy (ustawowy) podstawiony w prawa dłużnika

dochodzący w swoim własnym imieniu roszczeń przysługujących egzekwowanemu dłużnikowi, wobec trzeciodłużnika (jego następców prawnych), z którym wiąże go umowa przedwstępna nabycia nieruchomości, na mocy której dłużnik egzekwowany uiścił na rzecz trzeciodłużnika zaliczkę na poczet ceny sprzedaży, - może wbrew dłużnikowi egzekwowanemu oraz trzeciodłużnikowi (jego następcom prawnym), których w dalszym ciągu wiąże umowa przedwstępna nabycia nieruchomości (umowa nie została rozwiązana przez strony, żadna ze stron nie odstąpiła od tej umowy), pomimo że ich wzajemne roszczenia wynikające z art. 390 § 1 lub § 2 k.c. uległy przedawnieniu, a strony tej umowy dotychczas nie wystąpiły na drogę sądową z roszczeniami wynikającymi z art. 390 § 1 lub § 2 k.c., - skutecznie przesądzić, że dłużnikowi egzekwowanemu, który nie wstąpił do niniejszego postępowania po stronie wierzyciela egzekwującego (powodów) w charakterze interwenienta ubocznego, zamiast roszczenia z art. 390 § 2 k.c., przysługuje jedynie roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego tj. o zwrot uiszczonej na poczet przedwstępnej umowy sprzedaży nieruchomości zaliczki;

3. W przypadku odpowiedzi pozytywnej na pytanie drugie, czy warunkiem niezbędnym, aby w postępowaniu wytoczonym przez wierzyciela egzekwującego na podstawie art. 887 § 1 k.p.c. w zw. z art. 902 k.p.c., sąd mógł zasądzić od trzeciodłużnika (jego następców prawnych) na rzecz dłużnika egzekwowanego kwotę świadczenia nienależnego, tj. z tytułu zwrotu uiszczonej na poczet przedwstępnej umowy sprzedaży nieruchomości zaliczki, jest w świetle art. 491 § 1 k.c. uprzednie wyznaczenie przez wierzyciela egzekwującego trzeciodłużnikowi (jego następcom prawnym) dodatkowego terminu do wykonania zobowiązania polegającego na zawarciu umowy przyrzeczonej z dłużnikiem egzekwowanym, skoro wierzyciel egzekwujący nie ma interesu w tym, aby doszło do realizacji umowy przyrzeczonej, lecz do odzyskania przez dłużnika egzekwowanego zaliczki, która stała się świadczeniem nienależnym;

4. Czy, w procesie wytoczonym przez wierzyciela egzekwującego na podstawie art. 887 § 1 k.p.c. w zw. z art. 902 k.p.c., wystarczającym sposobem obrony trzeciodłużnika, jako następcy prawnego osoby, która zawarła z dłużnikiem egzekwowanym przedwstępną umowę sprzedaży nieruchomości, na mocy której otrzymała od niego zaliczkę, która przekształciła się następnie w świadczenie nienależne, jest powołanie się na fakt (domniemanie faktyczne z art. 231 k.p.c.), iż już w okresie poprzedzającym zawarcie umowy przedwstępnej, jak i w dniu jej zawarcia i otrzymania zaliczki, małoletni wówczas trzeciodłużnik przebywał w rodzinie zastępczej, pozostając pod jej pieczęcią aż do osiągnięcia pełnoletności, czy też koniecznym jest wykazanie przez trzeciodłużnika, że jego poprzednik prawny zużył uzyskaną korzyść lub ją utracił w taki sposób, że nie jest już wzbogacony (art. 409 k.c.)?"

**odmawia podjęcia uchwały.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 30 listopada 2016 r. Sąd Rejonowy w [...], uwzględniając powództwo wytoczone przez wierzycieli egzekwujących K.B. i S.B., zasądził od pozwanych J. K., M. K., M. K. jako poddłużników na rzecz dłużnika egzekwowanego W. P. kwotę 19.335,58 zł z odsetkami ustawowymi w odniesieniu do poszczególnych kwot od różnych dat początkowych płatności, z zastrzeżeniem prawa powoływania się przez pozwanych w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności do wartości stanu czynnego spadku po A.K..

Orzeczenie sądu pierwszej instancji zapadło w oparciu o następującą podstawę faktyczną. A.K., jako zbywczyni, zawarła z W. P. w formie aktu notarialnego w dniu 14 września 2007 r. umowę przedwstępną sprzedaży dwóch nieruchomości, w której potwierdziła odbiór kwoty 100.000 zł tytułem zaliczki na poczet ceny. Końcowy termin zawarcia umowy przenoszącej własność oznaczono jako dzień 30 czerwca 2012 r. Spadek po A.K., zmarłej w dniu 23 sierpnia 2010 r., nabyli z dobrodziejstwem inwentarza pozwani oraz nieuczestniczący w sporze A. P. po 1/4 części. Umowa przenosząca własność nie została zawarta, nabywca nie wystąpił o zwrot zaliczki.

Fabryka [...] spółka z o.o. uzyskała w dniu 23 września 2008 r. nakaz zapłaty zasądzający od W. P. kwotę 19.335,58 zł z odsetkami ustawowymi w odniesieniu do oznaczonych kwot od różnych dat początkowych płatności oraz koszty postępowania (sygn. akt V GNC .../08). Postępowanie egzekucyjne, wszczęte na wniosek tego wierzyciela, zostało umorzone wobec bezskuteczności egzekucji. Wierzytelność została nabyta przez K.B. i S.B. – współników spółki cywilnej P. G. F., na rzecz których sąd nadał klauzulę wykonalności. Nabywcy złożyli wniosek o wszczęcie egzekucji przeciwko W. P., w toku której pismem z dnia 4 stycznia 2012 r. wnieśli o zajęcie praw i wierzytelności wynikających z umowy przedwstępnej zawartej przez dłużnika z A. K. Komornik przy Sądzie Rejonowym w P. dokonał zajęcia wierzytelności u trzecio-dłużników J. K., M. K., M. K. (pozwanych) i w dniu 19 listopada 2012 r. wydał zaświadczenie w którym stwierdził, że na wniosek wierzycieli w trybie art. 895 k.p.c. dokonał zajęcia „wierzytelności i praw wynikających z przedwstępnej umowy sprzedaży nieruchomości”.

Postępowanie egzekucyjne obecnie jest zawieszone. W oparciu o wskazane zaświadczenie powodowie wystąpili z powództwem o zapłatę. Dłużnik W. P., zawiadomiony o toczącym się postępowaniu, nie zgłosił interwencji ubocznej.

Powodowie pismem z dnia 14 marca 2013 r. złożyli pozwanym oświadczenie o odstąpieniu od przedwstępnej umowy sprzedaży z dnia 14 września 2007 r. i wezwali ich do zapłaty kwoty 29.585,06 zł, stanowiącej wierzytelność główną, odsetki oraz koszty postępowania objęte nakazem zapłaty wydanym w sprawie sygn. akt V GNC .../08. W. P. w dniach 26 czerwca 2013 r. i 24 października 2014 r. zawezwał spadkobierców A.K. do próby ugodowej odnośnie do roszczeń z umowy przedwstępnej, w tym do zawarcia umowy przyrzeczonej. W pierwszej sprawie do zawarcia ugody nie doszło, w drugiej wniosek został zwrócony.

Sąd Rejonowy stwierdził, że powództwo oparte na art. 887 k.p.c. zasługuje na uwzględnienie w całości, gdyż powodowie legitymowali się zaświadczeniem komornika wydanym na podstawie art. 887 § 1 w zw. z art. 902 k.p.c., wytoczyli powództwo przeciwko poddłużnikom dochodząc zasądzenia świadczenia na rzecz dłużnika egzekwowanego, który został zawiadomiony o postępowaniu. Oceniając materialno-prawną podstawę roszczenia przyjął, że roszczenie o zawarcie umowy przyrzeczonej uległo przedawnieniu z dniem 20 września 2014 r., wobec skutecznego przerwania terminu zawezwaniem do próby ugodowej. Stwierdził, że wprowadzie sąd nie bierze z urzędu pod rozważę upływu terminu przedawnienia, ale dotychczasowe zachowanie dłużnika stanowiło próbę utrudniania realizacji roszczeń wierzycieli. Z tego względu uznał, że „już sam upływ terminu przedawnienia roszczenia z umowy przedwstępnej musiał skutkować przyjęciem, że kwota 100.000 zł - wobec odpadnięcia możliwości zawarcia umowy przyrzeczonej, czy chociażby uzyskania odszkodowania związanego z jej nie zawarciem - stała się świadczeniem nienależnym, którego obowiązek zwrotu przeszedł na pozwanych spadkobierców”. Oceniał, że podstawa prawna świadczenia odpadła (*conditio causa finita*), termin wymagalności roszczenia o jego zwrot przypadł najwcześniej 21 września 2014 r., tj. dzień po upływie terminu przedawnienia z umowy przedwstępnej, stąd zarzut przedawnienia jest bezzasadny. Zdaniem Sądu powodowie nie mogli w imieniu dłużnika skutecznie odstąpić

od przedwstępnej umowy sprzedaży nieruchomości, gdyż nie miała ona charakteru umowy wzajemnej, ponadto nie zastrzeżono w niej zadatku (art. 394 § 1 k.c.) ani uprawnienia do odstąpienia (art. 395 § 1, art. 396 k.c.). Sąd Okręgowy w B., rozpoznając apelację pozwanych, przedstawił Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawne w formie rozbudowanych czterech zapytań twierdząc, że budzą one poważne wątpliwości. Sąd drugiej instancji wskazał, że „zasadniczo” podziela podstawę faktyczną zaskarżonego rozstrzygnięcia. Przyznał, że roszczenie o zawarcie umowy przyrzeczonej uległo przedawnieniu, ale co do zasady mogłoby być ono nie uwzględnione jedynie wówczas, gdyby pozwani zrzekli się zarzutu przedawnienia, ponadto termin do jej zawarcia jest jedynie terminem spełnienia świadczenia, a jego upływ nie powoduje wygaśnięcia zobowiązania. Stwierdził, że nie podziela poglądu, że umowa przedwstępna nie jest umową wzajemną, stąd mimo zwłoki w zawarciu umowy przyrzeczonej brak podstaw i celowości wyznaczenia dodatkowego terminu dla dobrowolnego wykonania tego zobowiązania, a powodowie w zastępstwie dłużnika mogli, ze skutkiem dla jego praw, złożyć na podstawie art. 491 § 1 k.c. oświadczenie o odstąpieniu od umowy przedwstępnej. Podniósł jednak, że „pomimo wskazania argumentów przemawiających za przyznaniem wierzycielom egzekwującym większego zakresu uprawnień, niż miałyby to wynikać z treści zaświadczenia wydanego przez komornika w trybie art. 887 § 1 k.p.c. budzi wątpliwość czy Sąd Rejonowy mógł, mimo że stronami sporu nie były strony umowy przedwstępnej, przesądzić, że dotychczasowe zachowanie dłużnika egzekwowanego nie zmierzało de facto do zawarcia umowy przyrzeczonej, jedynie stanowiło próbę utrudniania powodom realizacji ich roszczeń”. Podkreślił, że żadna ze stron umowy nie wyraziła dotychczas w sposób wyraźny lub dorozumiany zamiaru rezygnacji z zawarcia umowy przyrzeczonej, nadal mogą dobrowolnie to uczynić mimo przedawnienia, podobnie mogą zrzec się zarzutu przedawnienia, zatem „nie sposób kategorycznie orzec, że nie dojście do skutku tej umowy jest definitywnie przesądzone”, a z uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2004 r. II CSK 116/03 wynika, że roszczenie o zwrot nienależnego świadczenia na skutek nie osiągnięcia zamierzonego celu może nastąpić na przykład w sytuacji skutecznego podniesienia zarzutu przedawnienia takiego roszczenia. Określił ten stan jako

„zawieszenie” i zauważył, że może się on wydłużać, co godziłoby w uzasadnione interesy wierzycieli egzekwujących, nie wykluczając przedawnienia ich roszczeń stwierdzonych prawomocnym orzeczeniem (art. 125 k.c.).

Sąd Okręgowy podzielił, zastrzeżenie skarżących, że z zaświadczenia komornika nie wynika, aby powodowie „mieli prawo domagania się wobec pozwanych innych roszczeń niż wynikających z treści art. 390 k.c., w szczególności zwrotu nienależnego świadczenia na podstawie art. 410 w zw. z art. 405 k.c.”. Zauważył, że Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 grudnia 2004 r. IV CSK 330/04 przyjął, iż funkcją omawianego powództwa jest skuteczne zaspokojenie się wierzycieli egzekwujących z zajętej wierzytelności, co sugerowałoby że zaświadczenia komornika nie można odczytywać w sposób dosłowny. Oznacza to, że kwestia jest problematyczna i wymaga wyjaśnienia przez Sąd Najwyższy „jaki zakres uprawnień i roszczeń może realizować wierzyciel egzekwujący”.

Konkludując stwierdził, że „materia związana ze stykiem powództwa opartego na art. 887 k.p.c. i problematyką umów przedwstępnych jest skomplikowana, dotychczasowe orzecznictwo nie dostarcza odpowiedzi na zagadnienia, które pojawiły się na tle sprawy”, co uzasadniało ich przedstawienie w formie kilku pytań odnoszących się kolejno od kwestii ogólnych do szczegółowych. Sąd wskazał ponadto, że wprowadzie pytanie objęte punktem czwartym wykracza poza zasadniczą problematykę sporu i związane jest ze szczególną sytuacją rodzinną pozwanych (w dacie otrzymania zaliczki małoletniość, pozostawanie pod pieczęą osoby trzeciej, brak wiedzy co do zużycia lub rozporządzenia uzyskaną korzyścią), ale wobec tego, że „nie zetknął się z jednoznacznymi wypowiedziami doktryny ani orzecznictwa, które mogłoby dostarczyć wskazówek dotyczących prezentowanej materii, zdecydował się zadać je dodatkowo”.

Sąd Najwyższy zważył:

Szczególny charakter uchwał podejmowanych przez Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 § 1 k.p.c., jako prowadzących do ograniczenia konstytucyjnej zasady niezawisłości sądu rozpoznającego sprawę, wymaga ścisłej wykładni

wskazanego przepisu. Rozstrzyganie zagadnień prawnych pełni dwie funkcje. Z jednej strony służy realizacji nadzoru judykacyjnego nad sądami powszechnymi, z drugiej umożliwia usuwanie poważnych wątpliwości jurydycznych już w trakcie postępowania odwoławczego. Wykracza poza ustawowe kompetencje Sądu Najwyższego podejmowanie w sprawach, w których nie rozstrzyga abstrakcyjnych zagadnień prawnych, rozważań dogmatycznych, mających jedynie pośrednie znaczenie bądź wychodzących poza ramy przedmiotowe sporu. Zapytanie powinno być jednak sformułowane na tyle ogólnie i w oderwaniu od okoliczności indywidualnej sprawy, aby odpowiedź miała charakter uniwersalny i nie przesądzała sposobu rozstrzygnięcia.

Zagadnienia prawne przedstawione przez Sąd Okręgowy Sądowi Najwyższemu w oczywisty sposób nie spełniają wymogów określonych wskazanym przepisem.

Pierwsze z nich wskazuje na wątpliwość, czy wierzyciel egzekwujący, który uzyskał od komornika zaświadczenie stwierdzające, że doszło do zajęcia u trzecio-dłużnika (art. 895 § 3 k.p.c.) jedynie wierzytelności i praw wynikających z przedwstępnej umowy sprzedaży nieruchomości, tj. roszczenia o zawarcie umowy przyrzeczonej lub roszczenia umownego w granicach tzw. ujemnego interesu umownego (art. 390 § 1 lub § 2 k.p.c.) może żądać zasądzenia na rzecz dłużnika egzekwowanego zwrotu zaliczki jako świadczenia nienależnego (art. 410 w zw. z art. 405 k.c.). Przypomnieć należy istotę konstrukcji powództwa wytaczanego przez wierzyciela egzekwującego. Stosunek zobowiązaniowy łączący wierzyciela i dłużnika nie ulega zmianie i oceniany jest na podstawie odpowiednich norm prawa materialnego. Źródłem stosunku cywilno-prawnego rodzącego wierzytelność może być zatem zarówno umowa, ustawa jak i zdarzenie prawne. Świadczenie przyszłego nabywcy w postaci zaliczki na poczet umowy przyrzeczonej, zastrzeżone w umowie przedwstępnej kreuje zobowiązanie o charakterze tymczasowym i nie może być traktowane wprost jako wynikający z niej obowiązek i świadczenie definitywne. W piśmiennictwie wskazano, że zastrzeżenie takie jest „przeświadczeniem”, dopuszczalnym z mocy swobody umów, w granicach wyznaczonych art. 353<sup>1</sup> k.c., ma własną *causae* (umowa przyrzeczona), ale nie czyni drugiej strony uprawnionym do żądania jego spełnienia

(por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 2000 r., II CKN 353/00, OSNC 2001, nr 9, poz. 128). W wyroku z dnia 14 grudnia 1999 r., II CKN 624/98 (OSN 2000, nr 6, poz.120) Sąd Najwyższy wskazał natomiast, jeżeli umowa przedwstępna o zapłaty części zobowiązywała do zapłaty części ceny na poczet świadczenia umowy definitywnej, to zwłoka w jej płatności może być uznana za uchylenie się od zawarcia umowy przyrzeczonej w rozumieniu art. 390 k.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 października 2008 r., II CSK 215/08, OSNC-ZD 2009, nr 1, poz. 26). Co do zasady w judykaturze przyjęto zatem zgodnie, z niewielkimi wyjątkami, że takie świadczenie na poczet umowy przyrzeczonej jest elementem szeroko pojętego stosunku zobowiązaniowego, ale w braku istnienia zobowiązania z umowy przyrzeczonej nie ma w niej podstawy prawnej. Konsekwentnie wyjaśniono, że potwierdzenie uiszczenia i odbioru zaliczki stanowi jedynie oświadczenie wiedzy o fakcie, a nie oświadczenie woli (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2014 r., II CSK 460/13, nie publ.). Podstawą rozliczeń z tego tytułu, tj. zwrotu spełnionych świadczeń w wypadku nie dojścia do skutku umowy przyrzeczonej, jest w pierwszym rzędzie ewentualne porozumienie stron, w dalszym ustawa (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2004 r., II CK 116/03, nie publ.). Roszczenie o zwrot kwoty zapłaconej na poczet świadczenia z nie zawartej umowy przyrzeczonej, mającej charakter nienależnego świadczenia, nie wchodzi w zakres stosunku wynikającego z umowy przedwstępnej, lecz jest elementem stosunku zobowiązaniowego, u podstaw którego leży zdarzenie przewidziane w przepisach o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405 i nast. k.c.). Nie jest zatem „roszczeniem z umowy przedwstępnej” także w rozumieniu art. 390 § 3 k.c. W zakres tego pojęcia wchodzi roszczenia objęte treścią stosunku wynikającego wprost z umowy przedwstępnej, tj. o zawarcie umowy przyrzeczonej i o naprawienie szkody poniesionej przez stronę umowy przedwstępnej przez to, że liczyła ona na zawarcie umowy przyrzeczonej, oraz - po zmianie stanu prawnego, ze względu na dodane do art. 390 § 1 k.c. zdanie drugie - roszczenia strony umowy przedwstępnej z tytułu zadatku lub kary umownej (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2006 r., III CZP 102/06, uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2007 r., III CZP 3/07, OSNC 2008, nr 2, poz.15, nie publikowane wyroki Sądu Najwyższego z dnia

25 marca 2004 r., II CK 116/03, z dnia 25 lutego 2009 r., II PK 174/08). Na tym etapie postępowania zbędne jest zajęcie stanowiska co do rodzaju ewentualnej kondycji, tj. odpadnięcia podstawy prawnej świadczenia (*conditio causa finita*) lub nie osiągnięcia zamierzonego celu świadczenia (*conditio causa data causa non secuta*).

Wytoczenie przez wierzyciela egzekwującego powództwa przeciwko poddłużnikowi, którym żąda zasądzenia wierzytelności na rzecz swego dłużnika egzekwowanego, jest oparte na zmianie dokonanej w płaszczyźnie prawa procesowego. Zachodzi w tym wypadku substytucja procesowa, której następstwem jest podstawienie wierzyciela egzekwującego w miejsce jego dłużnika, będącego wierzycielem dłużników egzekwowanych, bez zmiany legitymacji materialno-prawnej. Podstawienie ma charakter względny, gdyż legitymacja procesowa przysługuje nadal zarówno podmiotowi podstawionemu jak i dłużnikowi egzekwowanemu. Wierzyciel podstawiony w miejsce dłużnika egzekwowanego ma zarówno uprawnienia materialno-prawne jak i procesowe. W ramach tych ostatnich może dochodzić roszczeń przysługujących swemu dłużnikowi. Istota problemu sprowadza się do wyjaśnienia jaki jest przedmiotowy zakres legitymacji wierzyciela egzekwującego w takim procesie i na jakiej podstawie należy go ustalić. Rozważania należy rozpocząć od stwierdzenia, że przepisy regulujące postępowanie egzekucyjne mają charakter formalny i bezwzględnie obowiązujący, gdyż zapewniają gwarancję bezpieczeństwa obrotu prawnego. Kodeks postępowania cywilnego regulując w tytule II części trzeciej egzekucję świadczeń pieniężnych, jako rodzaj egzekucji, oznaczył kilka sposobów jej prowadzenia (m.in. z ruchomości, wynagrodzenia za pracę, rachunku bankowego, innych wierzytelności, innych praw majątkowych). Wierzyciel, w składanym komornikowi wniosku o wszczęcie egzekucji, wskazuje świadczenie, które ma być spełnione, oraz sposób egzekucji, przy czym żądając prowadzenia egzekucji z wierzytelności powinien ją wyraźnie określić. Egzekucja z wierzytelności przysługującej dłużnikowi egzekwowanemu toczy się na podstawie przepisów o egzekucji z innych wierzytelności (art. 895-908 k.p.c.). Komornik przystępuje do niej poprzez zajęcie szczegółowo oznaczonej wierzytelności (art. 896 k.p.c.), przy czym do skutków zajęcia stosuje się odpowiednio przepisy art. 885, 887 i 888 k.p.c.

dotyczące egzekucji z wynagrodzenia za pracę (art. 902 k.p.c.). Na żądanie wierzyciela komornik wydaje mu odpowiednie zaświadczenie, które potwierdza czy i w jakim zakresie dłużnik jest uprawniony do wykonywania praw i roszczeń dłużnika. Podstawą omawianej substytucji procesowej jest art. 887 § 1 zd. 1 w zw. z art. 902 k.p.c. stanowiący, że wierzyciel z mocy samego zajęcia może wykonywać prawa i roszczenia dłużnika. Jakkolwiek wskazany przepis odwołuje się do pojęcia „wszelkie”, to zasadzie nie należy go utożsamiać z całą wierzytelnością przysługującą dłużnikowi egzekwowanemu wobec poddłużnika, tylko wyznaczoną granicami własnej wierzytelności wierzyciela egzekwującego i czynnością zajęcia. W judykaturze i piśmiennictwie zgodnie przyjęto, że działania dłużnika egzekwowanego doznają ograniczeń, gdyż muszą być podejmowane tylko w celu zaspokojenia wierzytelności i nie mogą pogorszyć prawnej sytuacji dłużnika jako takiej.

Nie wszystkie czynności organów egzekucyjnych mają charakter czynności egzekucyjnych orzekających lub wykonawczych. Wydanie zaświadczenia przez komornika w oparciu o art. 887 § 1 zd. 2 w zw. z art. 902 k.p.c. jest wykonawczą czynnością egzekucyjną. W procesie o zapłatę jego znaczenie procesowe ogranicza się do potwierdzenia, czy i w jakim zakresie wierzyciel egzekwujący jest uprawniony do wykonywania praw i roszczeń dłużnika egzekwowanego, zatem ma charakter legitymacyjny. Nie ma jednak charakteru samodzielnego, gdyż zakres substytucji i odpowiednio legitymacji procesowej czynnej wyznacza tylko i wyłącznie czynność zajęcia indywidualnie sprecyzowanej wierzytelności wynikającej z oznaczonego stosunku prawnego, przysługującej dłużnikowi egzekwowanemu przeciwko poddłużnikowi. Zauważyć należy, jak wyżej wskazano, że „roszczenie z umowy przedwstępnej” jest pojęciem prawnym o oznaczonym desygnacie (art. 390 § 3 k.c.), nie obejmującym zwrotu świadczenia na poczet umowy przyrzeczonej zastrzeżonego w umowie przedwstępnej. Źródłem tego stosunku zobowiązaniowego jest bowiem zdarzenie prawne w nienależnego świadczenia, stanowiącego szczególny przypadek bezpodstawnego wzbogacenia, uzyskanego w drodze świadczenia zubożonego. Co do zasady w sytuacji, gdy upłynął termin do zawarcia umowy przyrzeczonej brak przeszkód do wytoczenia powództwa restytucyjnego o zwrot nienależnego świadczenia obejmującego

zaliczkę na poczet ceny i odpowiednio do żądania wszczęcia egzekucji z takiej wierzytelności. Sąd nie poczynił jednak w tym zakresie stanowczych ustaleń, a formułując zagadnienie prawne odwołał się jedynie do treści zaświadczenia komornika. Wskazanie w uzasadnieniu zapytania na rozbieżność orzecznictwa z odwołaniem do jednego z orzeczeń Sądu Najwyższego, tj. wyroku z dnia 3 grudnia 2004 r., II CK 330/04 (nie publ.) nie znajduje potwierdzenia. Orzeczenie to zapadło w odniesieniu do zajęcia wierzytelności z tytułu praw i roszczeń dłużnika związanych z jego udziałem w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością. Jej przedmiotem nie była typowa wierzytelność obejmująca ściśle określoną sumę pieniężną, tylko uprawnienia i roszczenia (prawa do czystego zysku, zwrotu wpłaty na udział w wypadku obniżenia kapitału zakładowego, uczestnictwa w podziale zlikwidowanego majątku spółki), których realizacja może prowadzić do przysporzenia majątkowego, a w dalszej kolejności uzyskania bezpośrednio świadczenia pieniężnego.

Dalsze przedstawione zagadnienia mają charakter warunkowy, ponadto treść tak dalece zindywidualizowaną i odnoszącą się do okoliczności faktycznych sprawy, że udzielenie odpowiedzi w istocie przesądziłoby przyszłe rozstrzygnięcie. Tymczasem powinny być one sformułowane w sposób umożliwiający Sądowi Najwyższemu dokonanie wykładni norm prawnych o charakterze uniwersalnym. Wypracowane w judykaturze wymagania zapytania opartego na art. 390 § 1 k.p.c. obejmują nie tylko precyzyjne jego sformułowanie, ale także wykazanie poważnego charakteru, zestawienie rozbieżności poglądów orzecznictwa i doktryny, sposobów rozstrzygnięcia wątpliwości oraz zajęcia samodzielnego stanowiska w przedmiocie ich rozstrzygnięcia. Nie zostały one spełnione.

Ubocznie zauważyć należy, że pogląd sądu drugiej instancji co do kwalifikacji umowy przedwstępnej jako umowy wzajemnej nie jest obecnie podzielany w orzecznictwie i piśmiennictwie. Przyjęto, w zasadzie zgodnie, że taka umowa, zarówno jedno jak i dwustronnie zobowiązująca, nie jest umową wzajemną (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1999 r. II CKN 624/98, OSNC 2000, nr 6, poz. 120, oraz nie publikowane z dnia 30 maja 2006 r., IV CSK 66/06, z dnia 30 stycznia 2013 r., V CSK 80/12, z dnia 12 czerwca 2013 r., II CSK 655/12, z dnia 25 lutego 2016 r., III CSK 136/15).

Z tych względów Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały.

kc

jw